

הלכות פסח סימן תמוג

תמוג דין חמץ בערב פסח לאחר שש, ובו ג' סעיפים :

א * חמץ ממש שעות ולמעלה ביום י"ד (ב) [א] אסור בהנאה (ג) * (אפילו חמצו של אינו יהודי אסור להנות ממנו) (טו) טור סימן ת"ג וריב"ש סימן ת"ז, בנאסרוהו חמץ (ג) שתי שעות קדם, דהינו מתחלת שעה חמלית. יומיהו, כל שעה חמלית מתר בהנאה, ונשאי למכרו לאינו יהודי אפילו (ג) (ד) הרבה ביחד שנדאי לא יאכלנו קדם פסח, הניכול להאכלו לכהמה חיה ועוף, (ה) ובלבד שיעמד עליהם לראות שלא יצניעו ממנו, ויבער מה ששירו ממנו. ומתחלת שעה ששית ולמעלה (ו) * אסרוהו גם בהנאה : הגה ובשנת העבור ששנים ארץ, אלו הארבע שעות (ז) לפי ענין היום, וטפר לאכל חמץ (ח) עד שלישי היום : (ו) ומכ"ם בפירוש המטבח ריש ברכות היל' ד' שם בששן ד' דף פרט הראש שם ז' שם בגמרא

באר היטב

שערי תשובה

[א] אסור. עכ"ט. ועין בשורת נ"ב ט"ז סימן ס וסימן סא שנתה דברי חכם אחר שעות קדם. אפלו חמץ דרובן בלחץ חמץ ע"י מעורבותו, ח"י, וכ"כ ע"ש. בת בע"ש יציאו לכה"ק ונתירו ואכלו ואח"כ יקברוהו, מהרי"ל, וכן פסק ח"י, דלא כמ"א : (א) הרבה. משמע אפלו בנתח ויין שוף אף שנקרא שם בצליו עליו ספר למכרו קדם פסח בשעת החר לא"י אף שישעו שלא יקלה קדם פסח, הספנת אחרונים. אבל הבי"ח מחמיר דכל מידי ששם בצליו עליו אסור למכרו שלשים יום קדם פסח, והפחמיר ח"ע"ב : (ג) עד שלישי היום. וזה משל, אם היום ט"ו

משנה ברורה

באר הגולה

א * (א) אסור בהנאה. מדאורייתא, (ב) וזל"ף בגמרא מדכתוב "לא האכל עליו חמץ", כלומר על קרבן הפסח, וקבלו חז"ל דרוצה לומר: לא האכל חמץ משעה שראויה לשחיטת הפסח, דהינו מחצות היום ואילך שהוא בין הערבים, ומשעה שפסח באכילה אסור בהנאה, אכן עדין אין על אכילתו חיוב פרת עד הלילה⁽¹⁾. וכן לענין פל' נראה וכל ימצא חסדימו (ג) כמה פוסקים דאין עובר כמה שמשהה חמץ ממש שעות ומעלה כל זמן שלא הגיע זמי הפסח גופא, מדכתוב "שבעת ימים שאר לא ימצא בכתיבם וגו'", "ולא יראה לך שאר בכל גבלך שבעת ימים", ומפל מקום אף שאינו עובר בכל יראה, עובר בכל רגע ורגע שמשהה חמץ בביתו על מצות עשה ד"ששבתו שאר מבתיכם"⁽²⁾, דקאי על ערב-פסח ממש שעות ולמעלה⁽³⁾, פמבאר ב"ש"ס : (ב) ואפילו חמצו של עמו"ם. דהא באורייתא (ג) לא פתיב חמץ, אלא חמץ לענין פסח, והנמ"א העתיקו הקא להשמיענו דהוא הדין דאסור גם חמץ נקשה שהיא חמץ דרבנן (ד) גם כן אסור באלו השתי-שעות, ובלשון חמץ על-ידי מעורבות. ובתשובת נודע ביהודה סימן כא מקל באכילת נקשה בשעה חמלית : (ד) הרבה ביחד. אפלו דבר שנקרא שם בצליו עליו. כגון שפכר אוצר של יין-שוף, לא נזיין שישפירוהו שמכרו לו הישראל כפסח כשקראו שהעכו"ם מחזיק בהן בפסח, כיון שמכרו לו על-כ"פ קנים בשעה המתקנת למכר נאחרונים, דלא כמ"ח : (ה) ובלבד שיעמד עליהם. ודין זה שיה' גם כן (ו) קדם אלו השתי-שעות, דמליל י"ד ואילך (1) שמתקב בבריכת החמץ, מחייב להזהר פניה⁽⁶⁾. (1) אסרוהו גם בהנאה. גזירה אשו שעה שבעיית דאסור מן התורה בהנאה, ועל-פ' אסור אי למכרו לצפויים, ולא לתן לו במתנה, ולא להאכלו לכהמה חיה ועוף⁽⁸⁾. אם יש לקב"ח בן ערב-פסח בבקר, אם יש שהות לקב"ח וישאר זמן לאכילת חמץ, (1) יקב"ח המת קדם אכילה, דהא אין נכון (8) לבני התורה לאכל קדם קבורת המת, פמבאר בסימן תקכו ב"ש" סעיף קט"ן ו : ואם הנזמן דחוק ונאפשר שלא ישאר זמן לאכילה, (ט) מוטב לאכל מקדם ולקום אחר-כך בעוד חמץ בזמנו⁽⁹⁾, ואחר-כך יתעסקו בצרכי קבורת המת : (ז) לפי ענין היום. הינו דלעולם חשבינו היום לשתי-שעות שעות, וממילא בימים הארבעים משערים בשעות גדולות, ולפיכך בשנת העבור מתר לאכל עד שלישי היום אף-על-פי שהיום ארץ יתרו משתים-עשרה שעות שלש, כגון שמגיע לשלישי היום חמץ שעות. (*ט) ונדע, דלפי זה הוא הדין במקרים שהימים שלפני הפסח קצרים, מחלקין השתים-עשרה שעות לשעות קטנות ואינו נשאי לאכל רק עד שלישי אותו היום : (ח) עד שלישי היום. והושבין את היום מצלות השחר עד צאת הכוכבים, כן פתבו (1) הרבה אחרונים. (16) ויש אוקרים דחושבין

שער הצינור

(1) כן בארו כמה אחרונים והגרי"א מכללם, דדעת המהמר לפסק סתמ"ם שהעתיק להלכה פרטי יהודה. ונדע, דמפל מקום לאו פסיקא היא, דלכמה פוסקים אין עובר על זמן זה בלאו פי אם בשעה דמשפתי, עין ברא"ד והלכות וסמ"ג, ולפי זה אין ברור אם אסור או בהנאה מדאורייתא, עין שם בדברי"ם. ועין ברין בתמ"ם"ם דלאנו בנזף כח וכתובים ריטב"א ובקרי חז"ל ובאלה רבה בסימן תל"א : (3) סגנון אבניהם בשם המגיד משה, וכן דעת הראב"ד ומכרי"ם ב"ב כמו שכתב בספר חקי-יעקב. ומפל מקום לא ברור היא, דדעת רש"י בבבא קמא דף כ"ט ובפוסקים דף ד' בדבור המתחיל "בין לפני מאיר" דמאיר שעות ולמעלה עובר בכל יראה, וכן משמע דעת רבנו תנאל דף ר' סוף עמוד ב' בדבור המתחיל "אמר רבי יהודה", עין שם, וכן פתב השעור דרובי יהודה ויש לאו דבל יראה ממש ולמעלה : (ג) ריב"ש : (ד) עלת-שבת וחקי-יעקב וחקי-משה : (ה) הגרי"ו וש"א מלעיל סימן תלד סעיף א : (1) מלעיל סימן תלג סעיף קטן כז : (1) שט"ס : (8) מור וקציעה בסימן תקכו, ודברי המהמר קאי רק על בני התורה : (ט) כדי שלא לבוא אחר-כך לידי מכשול לאכל חמץ בזמן האסור⁽¹¹⁾, דבנדאי לאו כלי עלמא ודעו להנהגות כל היום ולקמף על אכילת פרות וטענה עשניה בעבתי⁽¹²⁾, וגם אין זה כיוון למת. ודיוולין אחר-כך להתעסק בקבורתו במתינות כראוי, מה שאין כן קדם אכילה יהיו כהולים ודחופים. ואף שמהרי"ל זמן צצה אמת, להוליך את סמת לבית-הספרות ולסור ולאכל ולקב"ח אחר-כך, דבר פקפק מנה המגיד אבניהם, ואף שהאחרונים מתרצין דבריו, מפל מקום לא העפתינו, שאין מתקב לצעות פן כפינו, והתקבנו לדינא דקב"ח המגיד אבניהם : (*ט) אחרונים שפשיטתו : (1) ב"ח ושו"ו ופרי חז"ל וחקי-יעקב ומשה יהודה בשם מהר"ח אפילתיא והתני"א : (16) לבוש ולחם-המזרות והגרי"ו :

הַלְבוֹת פֶּסַח סִימָן תַּמְג

ביאורים ומוספים

סימן תמג

דין חמץ בערב פסח לאחר שש

[משנ"ב ס"ק א]

אָבֵן צִדְוֵן אֵין עַל אֲכִילתוֹ חַיִּיב כֶּתֶת עַד הַלְּלָהּ¹.

1) ומטעם זה, כתב לקמן (סי' תמו ס"ק טו) שער הלילה לא החמירו בו חכמים לאסור הערבתו במשהו, וכן לא החמירו בו לענין צותן טעם לפגם.

[משנ"ב שם]

עוֹבֵר כִּכְל רָצַע וְרָגַע שֶׁמִּשְׁתַּקֵּה הַחֲמֵץ בְּבִיחוֹ עַל מְצוֹת עֲשֵׂה דְ"תִשְׁבִּיתוֹ שְׂאֵר מִמֵּינֵם², רָקָאֵי עַל עֶרְב־פֶּסַח מִשְׁשֵׁ שְׁעוֹת הַלְּמַעְלָה³.

2) ובשעה השישית, נחלקו אחרונים אם ראוי להשתחות מלהשבית את החמץ עד סמוך לחצות, או שחזיל חייבו להשביתו מיד בתחילת השעה השישית. הפמ"ג (פתיחה להל' פסח ח"א פ"ד ארת ו, ראש יוסף פסחים ד, ב ד"ה תשרפין) כתב, שנראה שאינו עובר בשעה השישית איסור בכל רגע ורגע שמשחה את החמץ, ואף שמדברי רש"י (פסחים שם) נראה שחייב לשרפו בתחילת שעה זו, כתב הפמ"ג שמדברי הפוסקים לא משמע כן [וראה בשו"ת נדע ביהודה (מהרו"ק או"ח סי' בא ד"ה והנה אף)], שלדעתו לא גזר חכמים בשעה זו אלא איסור הנאה, אבל כלל לא חייבו להשבית את החמץ. והשו"ע הרב (סי' תמה ס"א) כתב, שחייב בהשבתו כבר מתחילת השעה השישית, וכל רגע ורגע שאינו מתעסק לבערו, עובר על מצות עשה מדברי סופרים.

וכן לענין ערב פסח החל בשבת, שכתב השו"ע לקמן (סי' תמד ס"ב) שטוב לבער בערב שבת את החמץ קודם חצות [אף שמקדימים לבער ב"ג ניסן], כתב המשנ"ב שם (ס"ק ט) שמבערים כבר בתחילת השעה השישית, כמו בשאר השנים.

3) וכשהחמץ נמצא במקום שבו כבר הגיע חצות היום, אך במקומו של בעל החמץ עדיין הוא לפני חצות, נחלקו אחרונים אם נאסר בהנאה. בשו"ת עונג יריש (סי' לו) כתב, שנאסר בהנאה כפי מקום החמץ, אמנם בשו"ת מנחת יצחק (ח"ו סי' כה) כתב, שמעיקר הדין מותר בהנאה כפי מקום הבעלים, ומי"מ לכתחילה יש להחמיר בזה כפי מקום החמץ, וכן נקט בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סי' צד) שעל כל פנים מודבנן יש להחמיר שאסור בהנאה. והגרש"ז אויערבך (שו"ת מנחת שלמה ח"ב סי' נח אות יד) כתב, שאינו חייב בהשבתו, ולכן גם מותר אז לבעל החמץ להיטות ממנו [אף שבמקום החמץ כבר נאסר החמץ בהנאה].

[משנ"ב ס"ק ג]

הַבְּתִּישׁוּת נִוְדַע בִּיהִנְדָּה סִימָן כֹּא מְקַל בְּאֲכִילת גִּקְשָׁה בְּשַׁעָה הַמְּלִישִׁית⁴.

4) דעת החו"א (או"ח סי' קיז ס"ק ב ד"ה נוקשה בעה"פ) שאין להקל בזה, משום שלא חילקו חכמים בדבר, וכל זמן שחמץ גמור אסור גם חמץ נוקשה אסור.

[משנ"ב ס"ק ה]

דְּמִלֵּיל יִיד רָאִילָךְ שְׁמַתִּיב בְּבִדְקָה הַחֲמֵץ⁵, מְתִיב לְהַזְהִיר בְּזַהָה⁶.

5) ולענין חיוב בדיקה במקום שהיה בו דאי חמץ והעופות מצויים שם, כתב לעיל (סי' תלג ס"ק כו) שלדעת המקור חיים אינו חייב לבדוק שם, אלא אם כן היה שם חמץ בליל י"ד אחר שהגיע זמן הבדיקה, שאז אין לסמוך על כך שיאכלו העופות, ואילו לדעת המג"א, כל שנתך שלושים יום קודם החג הכניס לשם את החמץ, יתכן שחייב לבדוק שם.

6) ואף שכתב השו"ע לקמן (סי' תמה ס"ג) שקודם זמן האיסור מותר להשליך חמץ במקום שמצויים בו העורבים, כתב המשנ"ב שם (ס"ק יז, ולעיל סי' תלג ס"ק כח) בשם אחרונים, שאין היתר להשליכו אלא ברחוב שהוא מקום הפקר, אך לא בחצירו. ואם כבר השליך את החמץ בחצירו, כתב לעיל (סי' תלג שם) שמי"מ חייב לבדוק ולבער.

[משנ"ב ס"ק ו]

אָסוּר אָז לְמַכְרוֹ לְעַכְוִים, וְלֹא לִפְנֵי לֹ בְּמִתְנָה⁷, וְלֹא לְהַעֲכִילוֹ לְהַקְהָה מִזֶּה נְעוּז⁸.

7) ואף שאסור לישראל לתת את החמץ במתנה, כתב בשו"ת נודע ביהודה (מהדורת או"ח סי' סג) לענין מי ששכח למכור חמצו ונאסר בהנאה, שאם משך נכרי את החמץ לרשותו בערב פסח אחר חצות, זכה בו כזוכה מן ההפקר, ושוב אין הישראל עובר באיסור 'בל יראה' ו'בל ימצא'.

8) וכיון שנאסר החמץ בהנאה, כתב השו"ע לעיל (סי' תלד ס"ב) ששוב אין בידו לבטלו.

[משנ"ב שם]

מוֹטֵב לְאֶלֶל מְקַדֵּם וְלִקְדֵם אַחֲרֵיכֶם פְּעוּר תַּמָּן בְּיָמֵינוּ⁹.

9) ואם כבר התחילו להוציא את המת, כתב המג"א (סי' ק ב) שלא יפסיקו, אף אם לא ישאר זמן לאכול חמץ לאחר הקבורה, אלא יאכלו לאחר מכן מצה עשירה או בשר ודגים ואכן אם אחר שהגיעו לבית הקברות עדיין לא מוכן הקבר או שאר צרכי הקבורה, ראה שו"ע הרב (ס"ה) שרשאים הם להפסיק לצורך מצוה וכדומה. וכעין זה כתב המשנ"ב לעיל (סי' עב ס"ק ח) בשם הפמ"ג, שמה שכתב השו"ע שם (ס"ב) שאם התחילו להוציא את המת לפני שקראו קריאת שמע אין נושאי המיטה מפסיקים כדי לקרותה, היינו אפילו אם על ידי כך יעבור זמנה. וכן כתב לקמן (סי' תרפו ס"ק ח) בשם הגר"א לענין מקרא מגילה.

[שעה"צ ס"ק ט]

קְדִי שְׁלֹא לְבוֹא אַחֲרֵיכֶם לְיַד מְכָשׁוֹל לְאֶלֶל חֲמֵץ בְּזֶמַן הַאֲסוּר¹⁰ וְכוּ', וְלִקְסֵף עַל אֲכִילת פְּרוֹת וּמִצֵּה עֲשִׂיהָ בְּעִקְרוֹ¹¹.

10) ולענין קבורת מת ביום טוב שני, שאין חשש מכשול זה, כתב במשנ"ב לקמן (סי' תקכו ס"ק נב) שאם המת הוא אדם חשוב שחייבים כולם ללחונו, יוציאוהו לאחר התפילה [שזו הזמן שאפשר לקבץ את כל הציבור], ולוחונו עד בית הקברות ויניחוהו שם וילכו לאכול, ורק לאחר מכן יקברוהו בראוי. וראה עוד במה שכתבנו שם.

11) ומה שכתב הרמ"א לקמן (סי' תמד ס"א) לגבי ערב פסח, שבמדינות אלו אין נוהגים לאכול מצה עשירה, ביאר בשו"ת המשן בעמוד הבא

הלכות פסח סימן תמוג

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק ח]

ולכתחלה טוב להקמיר כדעה ראשונה⁽¹⁴⁾.

[משנ"ב שם]

אסור לקבדו כקיהה פלוטה⁽¹⁵⁾.

(17) וכן מלשון השו"ע (ח"מ סי' רצב סי"ז) שכתב שאחרי שעה חמישית ימכור בשוק את החמץ המופקד אצלו לשעתו, דייקו הפתחי תשובה (שב ס"ק ח) והמנחת חינוך (מצוה יא אות ט) שמושמע שמוכרו רק לזמן, וכדעת המג"א ושאר האחרונים.

[משנ"ב ס"ק יב]

אבל לא קבל עליי לקבדו⁽¹⁸⁾.

(18) ואף שמבואר בגמרא (בי"מ צג, ב) שמוטל על שומר להציל את הצאן המופקד אצלו אף על ידי שכירת רועים שישמרו על הצאן או במקלות, ואם לא עשה כן חייב לשלם אף שההפסד לא נגרם מהחמו, כתב המחנה אפרים (ה"ל שומרים סי' לה) שכשהבעלים בעיר ויכול להציל בעצמו את ממונו, אין הדבר מוטל על השומר, ואף אם לאדור שהפקיד אצלו הלך הבעלים למדינת הים, ושוב אינו יכול להציל את ממונו, מי"מ הרי לא קיבל עליו השומר לטפל בפיקדון במכירתו וכדו', ואינו חייב בזה אלא במשיב אבידה, ועוד טעם הוסיף המחנה אפרים לפטור את השומר, שהרי חמץ שעבר עליו הפסח אין קלקולו ניכר, ואף אם היה השומר גורם קילקול זה בידי היה פטור מלשלם, ולכן לא נחייב בזה כלל.

[שעה"צ ס"ק יד]

דאנוס הוא, קדלעיל בסימן קח⁽¹⁹⁾.

(19) שלגבי מי שסבר שעדיין ישאר לו זמן להתפלל אחרי שיסיים את העסק שבו הוא מתעסק, ואחר כך שכח להתפלל, כתב השו"ע שב ס"ק (סי"ח) שרשאי להתפלל תפילת תשלומין, משום שנחשב אנוס, והוסיף המג"א שם (סי"ק יא), שגם לענין דיני ממונות נחשב בזה כאנוס.

(14) ובטעם הדבר שנהגו להחמיר בזה, כתב הכף החיים (ס"ק כא) שהוא משום חומר איסור חמץ, ומובא בשם הגר"ז סאלוויצ'יק (הלכות חג בחג פסח, פ"ח הע' 4), שתמה על אלו שלענין קריאת שמע שהיא מדאורייתא מקילים לחשב את סוף זמנה מדחץ החמה, ולענין איסור אכילת חמץ בערב פסח אחרי שליש היום שאינו אלא מדרבנן, מחמירים לחשב את זמנו מעלות השחר. וראה מה שכתב שם לענין טעורת הבוקר בערב פסח שחל להיות בשבת. [וראה מה שכתבנו בזה לעיל (סי' נח ס"ק ד)].

ולגבי קטנים, כתב בשו"ת אור לציון (ה"ג פי"ז תשובה כב) שיש להקל ולסמוך על הדעה שאיסור אכילת חמץ מתחיל רק אחרי שליש היום מהנץ החמה.

[ביה"ל ד"ה אסחוח]

עין קנודע ביהודה תקנא סימן סג⁽¹⁵⁾.

(15) ושם לא היקל בזה אלא אם כן קנה הנכרי את החמץ בקנין משיכה או בקנין חצר כשעמד הנכרי בצד החצר, אך לא בקנין אגב. משום שלזה צריך דעת המוקנה, וכיון שכאן החמץ כבר אינו ברשותו של הישראלי, אינו יכול להקטרו לנכרי.

[משנ"ב ס"ק יא]

דקא אחריתך יאסר בהנאה⁽¹⁶⁾.

(16) ולענין חובת הנפקד לבער את החמץ בשתחילת זמן איסור חמץ במקומו שונה מזו שבמקומו של המפקיד, הן כשקיבל עליו אחריות על החמץ והן כשלא קיבל עליו אחריות, ראה מה שכתבנו לעיל (סי' תמ ס"ק ב).

המשך מעמוד קודם

[ביה"ל ד"ה אסחוח]

וקשית דאז אסור לקבדו לקבדו⁽¹³⁾.

(13) ומי ששכח למכור את חמצו לפני השעה השישית, כתב בשו"ת ראשית בכורים (סי' ה) שיש להורות לו להקנות את מקום החמץ בכסף לנכרי לפני חצות, והנכרי יקנה את החמץ מעצמו בקנין אגב כזוכה מן ההפקד, או על ידי קנין חצר כשהנכרי עומד בצד המקום שהישראל הקנה לו [ובשו"ת אבני נור (ארו"ח סי' תקכח) התיר לעשות כן גם אחרי חצות], והפמ"ג (סי' תמח א"א ס"ק ב) כתב, שרשאי להשליך בשעה זו שקודם חצות את חמצו לפני בהמותיו של נכרי ידוד, והנכרי לא יניח לבהמות לאסול, אלא ישמור את החמץ עבור הישראל עד אחר הפסח [ובשו"ת פני יהושע (סי' יד) התיר לעשות כן גם אחרי חצות]. והגרש"ז אויערבך (שו"ת מנחת שלמה ח"א סי' טז אות ג) תמה על דבריהם, שבאופנים אלו הרי עובר מדרבנן על מצות תשביה, ואין מותר לעשות כן לכתחילה.

[ביה"ל ד"ה ואפלו]

עין לעיל סימן רטו בהג"ה שפי דעות ביה⁽¹²⁾.

(12) אמנם במשנ"ב שם (ס"ק נד) כתב, שגם לדעה שצריך לברך על ריח טוב של פת חמה, אין זה אלא כשנטל אותה כדי להריח בה, וביאר בשעה"צ שם (ס"ק מו), שאם לא כן דאי שלא יברך, שהוא כמו שנכנס לחדר שמונחים בו בשמים, שאינו צריך לברך גם אם מתכוין להריח, כיון שאין הבשמים עשויים לריח. ותמה הגרש"ז אויערבך (הליכות שלמה פסח פי"ד ארחות הלכה הע' 67), שאם כן לכאורה במקרה שאינו נוטל את הפת בידו, לכל הדעות אין איסור להינות ממנה בפסח.

